

meghurcolt emberek lakásait »meg lehet szerezni«. A kérdés a romokban heverő Budapesten nem az volt, hogy miért viszik el a szomszédot, hanem az, hogy hogyan lehet megszerezni a lakását.” (Uo. 77. old.)

Az aktivizmus története a rendszerváltás után folytatódik, a szerző ismerteti az újonnan alakult szervezet célkitűzéseit, tevékenységét és eredményeit. A részvételi akciókutatást bemutató fejezet az *Utca és a jog* kutatás lebonyolítását és eredményeit ismerteti. Az elemzés során a szerző reflektál a módszer ellentmondásaira – mint például a csoporton belüli egyenlőtlenségek –, egyúttal lehetséges áthidaló megoldásokat is bemutat. Felvázolja a munkamegosztás dinamikáját, a résztvevők oktatásának folyamatát, illetve rávilágít az egyéni kompetenciák figyelembevételének fontosságára. A hajléktalan kutatók részvétele az érintettek személyére vonatkozó eredmények mellett (mint az önkép átalakítása, saját helyzetük reflexív értékelése, munkalehetőség) jelentősen hozzájárult a kutatás sikerességéhez. Részvételüknek köszönhetően az érintettségéből fakadó többletinformációk váltak hozzáférhetővé, illetve érvelésükkel képesek voltak megtörni a tudományosan képzett résztvevők prekonceptióit. A kutatás kérdésfeltevése a diszkriminációra vonatkozott, így a felmérés menetének megtervezői abból indultak ki, hogy a hatóságok zaklatják a fedél nélkül élőket. Ennek megfelelően a kérdésfeltevéseikben a hátrányos megkülönböztetés formáira kérdeztek rá. A hajléktalan résztvevők személyes tapasztalatainak köszönhetően korrigálták a prekonceptiók esetleges torzítását: az érintettek érvelése nyomán került fel a listára a hatóságok által nyújtott segítségre vonatkozó kérdésfeltevés is.

A kötetet lezáró fejezet a társadalomtudományok szerepét járja körül. Rávilágít arra, hogy a tudományos eredmények hasznosításához a kutatók személyes fellépése is szükséges. Reflektál a közvélemény alakításának szükségességére is: a sztereotípiák, a problémák téves meghatározása hátráltatja a megfelelő stratégia kialakítását, végrehajtását.

Udvarhelyi Éva Tessza kötete megvalósítja kutatói célkitűzését, a könyv megjelenése ráirányítja a figyelmet a hajléktalanság problémájára. A közérthető nyelvezet lehetővé teszi, hogy eredményei a tudományos körökön kívül is elérhetővé váljanak. A kriminalizáció folyamatának és mechanizmusának módszeres feltárása alkalmas arra, hogy megtörje a közvéleményben elterjedt sztereotípiákat, emellett konkrét javaslatokat fogalmaz meg: hangsúlyozza a hajléktalanság mint lakhatási (és nem mint egyéni, pszichológiai) probléma kezelésének jelentőségét, valamint a társadalomkutatók által kidolgozott stratégiák beépítésének szükségességét a szociális politika gyakorlatába. Ugyanakkor a történeti szemléletmód alkalmazása kevésbé sikeres. Bár a szerző a kötet konklúziójában is hangsúlyozza a történeti kutatások szerepét: az alulnézetből írt társadalomtörténet eredményeit a megismerés szempontjából tartja fontosnak, emellett inspirációforrásként tekint a civil kezdeményezések, önszerveződés történeti példáira. A szociálpolitika, valamint a társadalmi mozgalmak történetét feltáró fejezetek azonban prekonceptiózusak, csupán a kriminalizáció folyamatának történetét mutatják be. A szociálpolitika értékelésében a szerző mellőzi a történeti kontextust, emellett figyelmen kívül hagy bizonyos tényezőket – például Neményi Ambrus, Gerlóczy Károly, a Hajléktalanok Menhelye Egyesület szerepét a fővárosi lakáspolitikai alakításában. A szelektív történelemszemlélet körébe tartozik a lakásfoglalások részleteinek elhallgatása. Ebben az esetben tetten érhető, miképp használja fel a szerző a múltat érvelésének alátámasztására, aminek érdekében a célkitűzést veszélyeztető „részleteket” figyelmen kívül hagyja. A lakásfoglalások története „önigazoló mítoszként” szolgál a jelenkori aktivisták számára – Eric Hobsbawm szerint (Eric Hobsbawm: *A történelemről, történetírásról*. Ford. Göbolyös Magdolna és Pálvolgyi Lidia. Napvilág, Bp., 2006.) „nincsen ennél veszélyesebb szemellenző”.

Mindez azonban nem teszi feleslegessé a történeti látószög integrálását, ugyanakkor kiderül, hogy a megér-

téshez a lakhatási válságra adott történeti válaszokat valóban mélyebben, a történelemtudomány szakmai kritériumait figyelembe véve kellene feltárni. A történeti fejezetek hiányosságai ellenére Udvarhelyi Éva Tessza könyvét, mely tudományos igénygel tárja fel és elemzi a hajléktalansággal szemben kialakított viselkedésformákat, a társadalomtörténeti kutatás is hasznosíthatja, hiszen e viselkedést és gyakorlatot történeti nézőpontból is érdemes vizsgálni.

BÁLINT ANGELIKA

A statisztika története I.

PORTRÉK A MAGYAR STATISZTIKA ÉS NÉPESSÉGTUDOMÁNY TÖRTÉNETÉBŐL

Életrajzi lexikon a XVI. századtól napjainkig. Főszerk. Rózsa Dávid. KSH Könyvtár, Bp., 2014. 807 old., 8700 Ft

Az ENSZ Statisztikai Bizottsága 2010-ben október 20-át a statisztika ötövente megrendezett világnapjának nyilvánította, melynek középpontjában a statisztika alkalmazása, szakszerűsége és hitelessége áll. Az esemény mottója idén a „Jobb adatokkal a jobb életminőségért” volt.

Kevés hasonló témájú lexikon született világszerte, mint *A statisztika története* kötet. Igényes szerkesztői nagyszabású munkát végeztek: az adatgyűjtés során a szakirodalmon túl elsődleges forrásokat (levél- és irattári anyagokat, egyházi anyakönyveket, temetői nyilvántartásokat és síremlékeket) is felhasználtak, forráskritikai módszerekkel vizsgálták a hivatkozott információkat, s törekedtek a téves adatok felderítésére és helyesbítésére. A lexikon elkészítése, bár a fent említett alkalomtól független, mégis megfelel a világnap célkitűzéseiben foglaltaknak: bemutatja a statisztikusok életpályáját, meghatározza a statisztika alkalmazásának egy lehetséges módját – a demográfiát –, és ismerteti a népeségtudomány területén elért szakszerű eredményeket.

A statisztika kialakulása már az ókorban elkezdődött. A népszám-

lálás ötlete sem maradt meg a bibliai Heródes kegyetlen szeszélyének, hanem a kora újkori államtudomány és közigazgatás (*Polizeiwissenschaft*) támaszává vált. Magyarországon 1784–1787-ben tartották az első népszámlást, amikor II. József fel kívánta mérni a hadra fogható emberek számát.

Ahhoz, hogy a statisztikusok az embereket megszámlálhassák, a társadalom életének tényeit számszerűsíthessék, kategóriákat kellett alkotniuk, amelyekbe az egyéneket és környezetük tárgyait besorolhatták. Mint Ian Hacking írja, „a szisztematikus adatgyűjtés az emberekről nemcsak arra volt hatással, hogy hogyan gondolkozunk a társadalomról, hanem hogy hogyan írjuk le a szomszédunkat” (Ian Hacking: *The Taming of Chance*. Cambridge University Press, Cambridge, 1990. 3. old.). A kategóriák meghatározásakor is nehézségekbe ütközhetünk: a Wikipedia-szerkesztő John Pack Lambert, aki köztudottan a kategorizálás megszállottja, egy rossz pillanatában kiemelte az „amerikai regényírók” kategóriából a nőket, és átrakt a szerinte pontosabb, „amerikai női regényírók” kategóriába, majd a többi nemzet regényíróit is megtisztította a nőktől. Közben persze az írónőket a többi kategóriájához is hozzáadta, megfelelően annak, amit róluk gondolt: akár faji hovatartozásuk, akár munkásságuk alapján (James Gleick: *Wikipedia's Women Problem*. *The New York Review of Books*, <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2013/apr/29/wikipedia-women-problem/> 2013).

A kategorizálást viták övezik: mi az előnye a tágabb kategóriáknak (például statisztikus) és a szűkebb megkülönböztetéseknek (mint női statisztikus, matematikai statisztikus, demográfus)? Egy lexikon elkészítésének már korai fázisában is felmerül a kérdés: mely terület képviselői kerülhetnek be a kötetbe? Ki az, aki még belefér, ki az, aki már nem? Számít-e a nemi, a vallási vagy a politikai hovatartozás?

A jelen gyűjteménybe a statisztikát és a demográfiát „hivatásszerűen művelő szakemberek és előfutárai mellett mindazok bekerülhettek [...],

akik egyéb szempontból jelentős [...] munkásságuk során alkotó módon használták fel a statisztikai módszereket, megkerülhetetlenek az adatok vizualizációjának történetében, vagy fontos szerepet játszottak a statisztikai kultúra hazai elterjesztésében, népszerűsítésében” (9. old.).

Az egyének kategóriákba sorolásával a társadalom szerkezete leírhatóvá vált, az összeírásokból az időbeli változások is kiolvashatók. Ha a kialakított kategóriarendszer releváns (és politikailag korrekt), a statisztikák érvényesek, megbízhatók és aktuálisak, elemzésükkel tárgyilagos képet alkothatnánk egy ország lakosságának összetételéről, életéről stb., így a döntéshozatalban tényekre – nem csupán egyéni megfigyelésekre – hagyatkozhatnánk a törvényhozók.

A statisztikát segítségül hívva előre jelezzük, melyik párt nyeri meg a választásokat, melyik termék milyen ízben, csomagolásban tetszik majd leginkább a vásárlónak, vagy milyen tényezők játszanak szerepet a diszkriminatív viselkedésben. Manapság minden mozdulatunknak nyoma van a digitális világban, hatalmas mennyiségű adatot termelünk magunkról. A hagyományos statisztikai módszereket kiegészíti a strukturálatlan adatok feldolgozása, az internetes világ elemezhetővé tétele, óriási adathalmazok felhasználhatóvá válása. Ezzel előrejelzéseink naprakészebbek, pontosabbak lehetnek, de a mértékre nem kapunk választ.

A statisztika sok tudományterületet szolgál ki, a KSH lexikonja közülük a népességtudományra, a demográfiára helyezte a hangsúlyt.

A lexikon bevezetője előzményként két külföldi munkát említ: az egyik William és Renee Petersen nemzetközi együttműködéssel összeállított munkája (*Dictionary of Demography*. Greenwood Press, New York, 1986.), a másik pedig a C. C. Heyde és munkatársai által szerkesztett *Statisticians of the Centuries* (Springer, New York, 2001.), mely egyszerre statisztikatörténet és a XX. századi statisztikusok életrajzi lexikonja. Mindkettőben helyet kaptak magyar statisztikusok is.

A magyarhoz hasonlóan lengyel kötet (Wojciech Adamczewski et al.: *Statystycy Polscy. Polskie*.

Towarzystwo Statystyczne – Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2012.) nyolcvanöt statisztikus életútját dolgozza fel. Továbbá a Yorki Egyetem matematika tanszékének honlapján is van egy közel száz statisztikusra vonatkozó linkgyűjtemény (<http://www.york.ac.uk/depts/maths/histstat/lifework.htm>).

A Központi Statisztikai Hivatalban már 1996 óta tervezték egy magyar statisztikus-életrajzi lexikon elkészítését, ám megjelenésére közel húsz évet kellett várni. A főszerkesztői bevezető után olvasható Rózsa Gábor tanulmánya, aki bemutatja a statisztika magyarországi történetét a korai összeírásoktól kezdve napjainkig. Majd következik 410 (elhunyt) statisztikus életrajza a XVI. századtól máig. A kötetet bibliográfiai függelék és tárgymutató zárja.

A statisztikuslexikon bemutatásához – stílusosan – jöjjön egy kis statisztika: a kötetben szereplő legfiatalabb statisztikus a 23 évesen hősi halált halt Vasvári Pál (1826–1849), a legidősebb pedig Ferenczi Imre (1844–1945), aki 101 évet élt. A kötet tanúsága szerint a jó statisztikus átlagosan 69 évet él. Mintegy 24 százalékuknak írói, illetve költői életműve is volt, azonban fontos megemlíteni, hogy ők mind – többek között Buday Dezső, Fáy András, Gedeon László, György Aladár, Pálóczi Horváth Ádám, Vargha Gyula – a XVII–XVIII. század szülöttei voltak. S volt a statisztikusok között zoológus (Bielz Ede Albert, 1827–1898), térképészítő huszártiszt (Lipszky János, 1766–1826), de még hegymászó (Jordan Károly, 1871–1959) is. A szócikkek egy-másfél oldal hosszúak, ám Semmelweis Ignác, Kőrösi József, Teleki Pál, Fényes Elek és Kóczián Zoltán négy oldalt is érdemelt. A 410 statisztikus között csupán 18 nő akad. A kötet szerkesztői felhívják figyelmünket a Molnár Olgáról (1897–1973) szóló, „genderközpontú elemzéssel is kacérkodó” (10. old.) szócikkre, azonban a többiek is érdemesek figyelmünkre. A tizennyolc statisztikusnő egymástól nagyon különböző életutat járt be: Györkös Erzsébet (1909–1982) és Hajdú Elemérné (Malán Magda, 1909–1999) sikeresnek bizonyult a férfiak által dominált tudomány-

ágban, noha Györkös diplomával a zsebében négy évig hiába keresett munkát. Babarczy Lászlóné Vajda Ágnes, 1942–1999) a rendszerváltást követően egy új politikai statisztika megteremtésén fáradozott. Ehrlich Éva (1932–2009) kutatási eredményeit a nemzetközi gazdasági szervezetek is felhasználták elemzéseikben; Ékes Ildikó (1948–2008) szaktudását az OECD és az IMF módszertani fejlesztéseiben is kamatoztatták. Horváth Piroska (1936–2012) – aki egy ideig a Nemzeti Bank ügyvezető igazgatója is volt – alakította ki a nemzetközi számviteli normákhoz igazodó hazai módszertan kereteit, hogy a pénzügystatisztika hazai mutatói nemzetközileg összehasonlíthatóvá válhassanak; Keszthelyiné Rédei Máriának (1951–2009) pedig fontos szerepe volt a létminimum-számítás megújításában. Igaz, azóta a KSH ezt a mutatót eltörölte, s helyette új jelzőszámot alkalmazna arra hivatkozva, hogy az „nem alkalmas a szegénység mérésére, és sehol az Európai Unióban nem számolnak hasonlót” (MTI, 2015. június 24.; http://index.hu/gazdasag/2015/06/25/tul_sok_volt_a_szegeny_megszuntettek_a_mutatot/).

Az életrajzok terjedelmesebbek és személyesebbek, mint más lexikonokban. Megtudjuk például, hogy a magyar Faustnak mondott Hatvani István (1718–1786) debreceni tanár személye Arany és Jókai műveiben is felbukkant; hogy Buday Dezső (1879–1919) Jókairól szóló esszéjét unokaöccse, Babits Mihály jelentette meg a *Nyugatban*, 1925-ben. Vagy Sarkadi Károly (1914–1985) matematikus édesapja nem más, mint a *Tanár úr kérem* Fröhlich tanár ura. Az efféle érdekességek kíváncsivá tesznek: vajon ilyen izgalmas titkokat rejt a többi, csupán szakmailag megismert tudós, kutató élete is? Talán ezért is jó volna a kiadvány megjelenítése elektronikus formában. Az adatok áttekinthetőbbé válnának egy jól kereshető online verzióban, és az életutak bemutatásában emlegetett közös kutatások és munkák alapján lehetőség nyílna a statisztikusok egymáshoz fűződő viszonyainak vizsgálatára, nem utolsósorban pedig, hogy egy online változat bővíthető, aktualizálható lenne.

Felmerül a kérdés, hogy milyen célból készült, kikhez szól ez a lexikon. „Belső használatra” szolgál, netalán oktatási-kutatási segédeszköznek szánták? Fontos, hogy egy tudományág művelői ismerjék tudományterületük kialakulását, hátterét, ehhez talán nagyobb segítséget nyújtana egy mű, amely nem betűrendben mutatná be a statisztikusok életét, hanem kronológiai sorrendet alkalmazna. Így jobban áttekinthető lenne a statisztika és népességtudomány fejlődése, egy névmutató pedig kiválthatná a betűrend funkcióját. Végül, mivel a lexikonban elsősorban demográfusok és a gyakorlati munkában tevékeny statisztikusok szerepelnek, de nem az elméleti, matematikai-statisztikusok, különösen hasznos volna egy következő kötet az egyes statisztikai elméletek történetéről.

KATONA ESZTER

C. Molnár Emma – Hidas Judit: Anyátlan nemzedék

**AZ AKTÍV-ANALITIKUS PSZICHOTERÁPIA
KÉZIKÖNYVE**

*L'Harmattan, Bp., 2015. 275 old.,
2990 Ft*

Dr. C. Molnár Emma sokat látott, sokat tanult, sokat kutatott, sokat írt, sokat tanított, sokat publikált. Szakértőként rendszeresen foglalkoztatott pszichológus. Tele van szakképesítésekkel, elismerésekkel, szervezeti tagságokkal, tudományos minősítésekkel és munkahelyekkel. Ő a hazai aktív-analitikus pszichoterápia fő képviselője és arca.

Hidas Judit író, újságíró, kulturális weboldalszerkesztő. Középosztálybeli nők életképeit bemutató *Hotel Havanna* című, két éve megjelent novelláskötete sikert aratott a kritikusok körében.

Kettőjüket leginkább érdeklődési körük köti össze, de míg előbbi a tudományt, addig utóbbi a szépirodalmat használja az anyák és a nők helyzetének leírására.

Az azonban a legkevésbé sem derül ki, hogy ez a könyv melyik irányvonalat képviseli. Túl sok köze egyikhez sincs.

Nem szépirodalom, ez eléggé egyértelmű. Alcímére rácáfolva nem is tankönyv, mert akkor tanítana valamire: a fejezetek elején olvasható alapkérdések tartalmaznának kérdéseket, megismernénk vizsgálatokat, vizsgálati eredményeket, konkrét számokat. Az sem ártana, ha a műben lennének rendes hivatkozások vagy éppen valamiféle tanulási célkitűzés. És legfőképpen, ha tárgyilagos és elfogulatlan lenne. Pszichoterápiás kézikönyvként is nehezen értelmezhető, mert akkor nemcsak néhány légből kapott eset rövid, pár soros felvezetése kapna benne helyet, hanem a terápiás folyamatot és esetleg a kontextust is bemutatná. Még hozzá hosszán. Műfaját tekintve a kiadvány leginkább interjúkötetnek mondható, bár azt sem tudhatjuk, hogy ezek a beszélgetések mikor és hol folytak, csak találgathatjuk, ki volt a kérdező és ki a kérdezett. Ennél sokkal fontosabb, hogy egy beszélgetésben rendszerint vannak összefüggések a válasz és a kérdés között, és az interjú menetét a kérdező irányítja. Itt mindebből semmi sem valósul meg.

A mű kékes-borús címlapján egy karjait előre, talán ölelésre nyújtó embert látunk szállni a körhintán, azt sejtem, hogy ő épp a jelenkor anyátlanságát hivatott szimbolizálni, míg a hátlapon látható óriáskerék a múltat, ahol a családok, az óriáskerék kabinjaiban ülve még együtt voltak.

A mű beltartalmát tekintve viszonylag egységes és jól követhető. Az előszó után hét, beszédes című részben összesen huszonöt, a bevezető – alapkérdések – interjú – esetismertetés struktúrát követő, szintén beszédes című fejezetben olvashatunk anyátlan univerzumunkról. Kivétel ez alól csupán a második fejezet, amelyből valamilyen okból kimaradtak az alapkérdések.

A tulajdonképpeni művet az *Utószó helyett* címet viselő, huszonhatodik fejezet zárja, végül a nyolcadik részben, a *Függelékben* megismerhetjük a szerzőket, valamint a könyvben használt fogalmakat, szakirodalmat, illetve C. Molnár Emma publikációit.